

YU ISSN 0027-8084
UDK 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXVIII/4—5

БЕОГРАД
1990.

Митар Пешикан

(Институт за српскохрватски језик, Београд)

РАД НА ОСАВРЕМЕЊИВАЊУ НАШЕ ПРАВОПИСНЕ НОРМЕ

Аутор приказује и препоручује за примену у пракси најбитније правописне иновације до којих се дошло у изради приручника *Прилози Правопису* (изд. Матица српска 1989) и у раду заједничког одбора пет академија наука.

Иако признајемо велику стручну, културну и друштвену вредност правописа који су издале две матице 1960. године, већ одавно су нормативисти, па и шири стручни и културни кругови свесни да је изостало пожељно ажурирање тога правописа, да би биле неопходне извесне дораде и местимично поправке његових решења. У тежњи осавремењивању и доради правописа, седамдесетих година извршена је обимна елаборација правописне проблематике, коју су покренуле и водиле колеге из Босне и Херцеговине, а одазвали су се и лингвисти из осталих рпублика. Обимна и садржајна обрада, објављена у сарајевским *Радовима III—VII и Књижевном језику V/3—4*, била је веома важан ослонац у даљем раду, иако је остала на ступњу елаборације и припреме нормирања.

Даљи корак у сличном правцу предузет је поткрај Вукове јубиларне године (1986), након што је у Загребу објављен „Правописни приручник хрватскога или српскога језика“ двојице лингвиста, рађен без икакве консултације с лингвистима изван републике. Тада је десет лингвиста сербохрватиста из Новог Сада, Београда, Сарајева и Никшића (међу њима и потписани) приступило заједничком разматрању и оцењивању отворене правописне проблематике. Приступили смо послу у уверењу да се не може даље одлагати рад на доради и осавремењивању наше правописне нор-

ме, као и да нас ни до каквог културно позитивног резултата не би довела неусаглашена израда више иновираних приручника по појединим центрима и срединама. Обједињени резултат тога рада јесу ПРИЛОЗИ ПРАВОПИСУ, које је Матица српска објавила 1989. године.

Још док су се ПРИЛОЗИ ПРАВОПИСУ припремали за штампу, правописном проблематиком почео се бавити и Међуакадемијски одбор за проучавање ортографске и отроепске проблематике, којему су, на иницијативу АНУБиХ, приступиле пет академија (АНУБиХ, САНУ, ЈАЗУ, ЦАНУ и ВАНУ). У Међуакадемијски одбор учланили су се или сарађују с њим и сви коаутори ПРИЛОГА, настојећи да с радом одбора усагласе и свој нормативистички рад, уверени да умножавање формалних правописних разлика није у интересу језичке културе наших народа и наших република, било да се та језичка култура и њено неговање и развијање више сагледава посебно или у некој заједници, обједињености, координацији. Досад су одржана три стручна састанка Међуакадемијског одбора, на којима су расправљане теме писања великог слова, спојеног и одвојеног писања речи и нека питања транскрипције и писма, а предвиђен је и четврти састанак, који ће се бавити преосталим правописним темама и отвореним проблемима у њима.

У раду коаутора ПРИЛОГА на овим темама, а мислим да је у том духу текао и досадашњи рад Међуакадемијског одбора, чували смо се сваког реформаторског радикализма, свесни значаја постојаности правописне нормe и непожељности мењања усвојених и укорeњених правописних навика. Настојали смо да иновације ограничимо на појаве које су се и досад просто наметале својом спонтаном логиком у јавној речи, па често и продирале у њу и мимо прописа Правописа, или су пак сузбијане пуком лекторском дисциплином и ауторском самодисциплином. Оцењујемо да и те опрезне иновације у односу на норму из 1960. год. не треба наметати оним ауторима јавне речи који би радије остали при појединим старим нормативним решењима, него да треба рачунати са једним прелазним периодом привикавања на предложене правописне корекције и њиховог увођења у изражајни обичај.

Међутим, иако је рад Међуакадемијског одбора још у току, а Прилози Правопису у садашњем издању не представљају целовити и докраја изјашњени правописни приручник, већ се сада може препоручити да се не одлаже увођење у живот и изражајну праксу неких већ дефинисаних и усаглашених нормативних правила и препорука. Навешћемо најбитније од њих.

Писање великог слова

У вишечланим именима задржава се писање свим великим почетним словима званичних имена држава, федералних и аутономних јединица, имена градова и села, као и страних географских имена: *Сједињене Америчке Државе* (и краће: *Сједињене Државе*), *Социјалистичка Федеративна Република Југославија*, *Социјалистичка Аутономна Покрајина Војводина*; *Бачка Паланка*, *Савино Село*; *Сијера Невада*, *Рио Гранде* (али у преведеним и за наш језик јасним словенским именима једно велико слово: *Огњена земља*, *Логарска долина*). У осталим сложеним називима ако имају карактер властитог имена пише се само прво велико слово (ако нека реч унутар назива није сама по себи властито име).

Устаљена незванична имена држава и парадржавних творевина пишу се једним великим словом: *Источно римско царство*, *Османска империја*, *Земља излазећег сунца*, *Трећи рајх*, *Пета република*, *Ужичка република*.

Имена административних јединица, историјских и савремених, која се састоје из придева и именице пишу се једним великим словом: *Београдски пашалук*, *Ваљевска нахија*, *Зетска бановина*, *Скопска армијска област*, *Владимирска губернија*, *Московска област*, *Варшавско војводство*.

Називи догађаја и збивања, ако се не исказују на типични описни начин него су стекли устаљено посебно име, пишу се једним великим словом. Обично се то устаљено име састоји од придева или редног броја и именице. Тако се великим словом пишу: *називи ратова типа Први пунски рат*, *Бурски рат*, *Кримски рат*, *Балкански рат*, *Први светски рат*, *Седмогодишњи рат*;

називи устанака и револуција као Селџачка буна, *Илинденски устанак*, *Први устанак*, *Први српски устанак*, *Народноослободилачка борба*, *Октобарска револуција*, *Париска комуна*;

устаљени називи познатих битака, ратних операција, фронтова, типа Пета офанзива, *Косовска битка*, *Колубарска битка*, *Мојковачка битка*, *Сигетска битка*, *Бородинска битка*, *Сремски фронт*, *Солунски фронт*;

устаљени називи мира, пакта, споразума и сл.: Тилзитски мир, *Хрватско-угарска нагодба*, *Минхенски споразум*, *Новосадски договор*;

поједини шире познати специфични називи, као Сарајевски атентат, *Игмански марш*.

Нарочито је изразит карактер властитог имена у устаљеним називима догађаја ако су и по садржају више фигуративни и симболични него информативни, па их треба писати великим словом не само кад почињу придевом (нпр. *Невесинска пушка*, *Вартоломејска ноћ*, *Опијумски рат*, *Отаџбински рат*, *Дуги марш*).

него и кад почињу именицом, нпр.: *Сеоба народа, Битка народа, Рат двеју ружа, Октобар, Ноћ дугих ножева.*

Међутим, кад се догађаји помињу на типично описни, информативни начин, треба им називе писати малим словом, нпр.: *ирачко-ирански рат, битка код села Бородина, доба светских ратова, југословенска револуција* итд.

У куртоазној употреби великог слова није предмет лингвистичког нормирања употреба великог слова у уметничке, експресивне или пригодне сврхе, где то аутор примењује ради постизања посебног ефекта или тона, као ни у црквеним и сличним текстовима, где постоје посебни узуси (кад се реч односи на божанство или сл.).

Изван оваквих прилика, међутим, нема потребе да се пишу великим словом титуле поглавара држава (*председник, краљ, цар*).

Такође не треба схватити као обавезу правописни пропис да се великим словом пише *Ви, Ваш* кад се односи на једну особу. То је обичај (али не обавеза) у писмима и свечаним јавним адресама, где аутор може и *Ти, Твој* писати великим словом, али при „персирању“ у дијалозима у лепој књижевности није у обичају писање великог слова и нема потребе за њим.

Спојено и одвојено писање израза

Део ове проблематике који је скопчан с писањем цртице и алтернативним решењима биће даље посебно приказан, а међу осталим случајевима главни проблеми су везани за спојеве предлога и друге речи. У спојевима пак који не почињу предлогом мало се испољило потреба за иновацијама. Ипак треба истаћи да је усвојено спојено писање израза типа *двадесетчетворочасовни, двадесетпетогодишњак, двадесетпетогодишњи, двадесетпетогодишњица* (где Правопис 1960. препоручује да се „двадесет“ напише одвојено); додајмо да је усвојено и спојено писање израза *такоређи*, С друге стране, потврђена је норма одвојеног писања израза типа *два пута, десет пута, неки пут; двадесет други, двадесет петоро, двадесет петорица; све троје, ко било, хвала богу.*

Разумљиво је што су највећи број недоумица у пракси, па и различитих нормативних изјашњења, изазивали спојени предлога и именице или друге речи, јер је срастање ових израза у једну реч поступан процес, те је ствар оцене и донекле конвенције кад ће се узети да је он довољно одмакао да се да предност спојеном писању. Прилози Правопису углавном су само елаборирали ову проблематику, а Међуакадемијски одбор је формулисао конкретне оцене и препоруке, и то полазећи од принципа да је у случајевима започетог а недовршеног процеса срастања боље остати при ста-

ријем (одвојеном) писању него начином писања ићи испред стварног процеса. Иако највећи број решења из Прав. 1960. није доведен у питање (зато што је начин писања неспоран или се бар није идентификовао као споран), ипак је у низу израза препоручен друкчији начин писања или му је дата предност.

У исходу свега, према садашњем стању нормативне обраде ове материје, може се дати предност оваквом начину писања спојева с предлогом (подвучена су — тј. курзивом штампана — решења која одступају од Прав. 1960):

без двојбе
 без обзира
 без сумње
 без шале
 добога: то је добога лоше
 до бога: до бога се чује
 довек(а), довијек(а)
 довече
 до виђења
 до воље
 до врага (тако и други спојеви са враг, ђаво, белај, бес одн. бијес)
 доврх (тако и други предлози са -врх)
 догодине ('идуће године')
 догола
 до грла
 до данас, до синоћ итд.
 до ђавола (в. до врага)
 до јесенас
 до јутрос
 докад; докада и до када
 докраја ('потпуно')
 домалопр(и)е и до малопр(и)е
 до ногу
 доонда и до онда
 до подне (али: цело доподне)
 допола
 допослетка, допосљетка
 до пролетос, до прољетос
 до синоћ
 доскора, доскоро
 до сутра
 дотад; дотада и до тада

до тамо, до онамо
 забладава
 забога
 завазда
 задовек, задовијек
 за довече
 задуго
 за зимус
 за инат
 за кад(а)
 закратко
 за летос, за љетос
 за ме, за мног, за њ
 засад(а) у зн. привремености;
 за сад(а) у зн. намене: за сад и за после
 засвагда
 за се, за себе
 затим; за тиме
 заувек
 за узврат
 збрда-здола
 изатрке
 изблиза, изближе
 издалека, издаље
 изједна
 изјутра
 измалена
 изнова
 из почетка
 израна, израније
 изреда
 изретка, изријетка
 из шале
 искоса

испотиха	наовамо
истиха	на одмет
к врагу, к ђаволу	наоко; на оку
међу се	на пакост
наблизу	напамет (знати, учити); али:
набоље	паде ми на памет (или на ум)
навелико: прича се навелико;	на парче (и: на комад)
на велико (трговина)	на поглед
навек(е), навијек(е)	на поклон
навече	напоље, напољу
на вјеки (вјеков)	напослетку, напосљетку
на време, на вријеме	на почек (и: на причек)
наглас	на правац
нагоре	на прекид, на прекиде
на готовс	на претек
нагрубо	на пречац
надалеко	на прилику
надасве	на пример, на примјер
надесно	напросто
надоле, надоље	на прсте
надомак; на домаку	наруку
надохват; на дохвату	на силу
надугачко, надуго	наситно
на душак	наскоро
нажалост	наслепо, наслијепо
на здравље	на смрт
на зиму (тако и други спојеви	на срећу
с називима год. доба)	на страну
на зло	на сусрет
на изглед	насухо, насуво
наизмак; на измаку	натајно
наизуст	наташте
на јагму	наузнак
накосо	на уштрб
накратко	нашироко
накриво	низа страну
накрупно	низ ветар, низ вјетар
налево, налијево	низ воду
на лето, на љето	низ длаку
на мало (трговина)	од данас, од синоћ итд.
намах	од зимус, од летос итд.
на ме	Одискона
намртво	од јутрос, од јуче
на несрећу	од летос, од љетос
наниже	одмалопр(и)е и од малопр(и)е
на њ	

одмила
одока
одонда и од онда
од памтивека
од пролетос, од прољетос
одреда
одсад; одсада и од сада
од синоћ
одскора, одскоро
одсто, посто, насто (°/°)
од тада в. отад
од шале
отад; отада и од тада
откад; откада и од када
откако
отпрве
побогу
пода мном, пода њ, пода се
под богом
под јесен
под небом
под старост
поизбор; по избору
покоји пут ('понекад') али: по
који пут то причаш?
по подне (али: свако поподне)
попола
по прилици
посреди, посриједи
по страни
поткрај
потом; по томе
преда ме, преда мном, преда
се, преда њ
пред зору
преко воље
преко мере, преко мјере
преконоћ; преко ноћи
пр(и)е подне (прил. израз),
пр(и)еподне (именица)
при том, при томе
са мном
с бока
с главе: „Да чудно ли с главе
погибосмо” (Ћегош)
с јесени (исп. с пролећа)

с леђа
с миром
с муком
снеруке
с ногу
с обзиром на...
с помоћу
с почетка
с пролећа, с прољећа
сраскида
сруке
у бескрај (у Прав. 1960. у ћир.
издању спојено, али у лат.
издању одвојено)
у бестраг
у брк, у брке
увис; у висину
у главу
удаљ; у даљину
удесно
уза ме, уза њ, уза се, уза те
у зао час
уза страну
узбрдо ('навише')
уз ветар, уз вјетар
уз воду
уз длаку
у здравље
у зиму
уз инат
уз нос
у зору
уз то
уистину
у ковтилац
у корак
у коштац
укуратко
укиво
укрут: ишао је укрут
укупно
улево, улијево
у лето, у љето
умимогред
уназад
у назадак: све му је окренуло

у назадак (али спојено ако би се употребило у зн. 'уна- зад, унатраг')	у прсте
унакрст	у раскорак
у недоглед	успут: рекао је то некако успут; обилазио је разна места а успут и трговао
у неповрат, у неврат	у ствари
у памет : узми се упамет	у стопу
у појас	у страну
у почетку	у сусрет
упрекрст, упријекрст	у танчине
у пролеће, у прољеће	у ширину

Писање цртице

У погледу писања цртице, у пракси (нарочито у привредном и пословном животу) долази до изражаја тежња да се цртица пише знатно мање него што би то произлазило из правила и пре-седана датих у Прав. 1960, будући да цртица представља извесно графичко оптерећење текста (нарочито при преласку с једног реда на други), а њено изостављање у много случајева нимало не смањује јасност текста. Прилози Правопису само су начели ову проблематику, али је Међуакадемијски одбор (на састанцима у Херцег-Новом и у Новом Саду, 1989. и 1990. г.) усвојио низ препорука које иду на умеренију употребу цртице и на то да се вештачки не кочи спонтана тежња њеном изостављању.

(1) Задржава се писање цртице у симетричним изразима типа *наврат-нанос, збрда-здоло, хоћеш-нећеш*, као и у приближним ознакама броја типа *два-три, три-четири* — али ако се повезују вишечлани изрази, треба писати црту а не цртицу: *иди ми — дођи ми, хтео — не хтео, двадесет пет — тридесет*.

(2) С обзиром на смисаону, а углавном и акценатску обједињеност, оправдано је писати спојено (а не с цртицама) спојеве *аутопут, аутострада, аутоцеста, аутомеханичар; бугивуги, пингпонг, цијудицу* (исп. у Прав. 1960: *берибери, цеце, цикцак, думдум*); *рокенрол, рентакар, еркондишн, маршрута; наливперо*.

(3) Кад је титула или пригодни предметак реч која је сама по себи непроменљива (условљено страним пореклом), не треба је везати цртицом за име (било да је задржала смисао пригодног додатка или је постала део имена): за *Дон Кихота, с дон Матом, фра Брнин, Хаџи Ђеру, Дели Радивоја, ефенди Мити, кир Јању*. Кад се пак овако непроменљиво употреби реч која је иначе нормално променљива, као начелна норма (с обзиром на створену правописну навику) задржава се писање цртице (која овде указује на непроменљивост предметка у датој ситуацији): *Кнез-Михилова*

улица, чича-*Стеви* (тако и скраћено *ча-Стеви* и сл.), *Хајдук-Вељков*. Међутим, ни у овом случају писање цртице не треба сматрати правописном обавезом, него допуштати ауторима да је изостављају (*чича Стеви, Хајдук Вељков* итд.).

(4) Непотребна је цртица између презимена и имена кад презиме (због потреба стиха) остане непроменљиво: *па дозива Јанковић Стојана*.

(5) Поред неспорне употребе у придевима (*руско-турски рат, плаво-бело-дрвена застава* итд.), потврђена је оправданост писања цртице у фигуративним и другим традиционалним спојевима непроменљиве именице у придевској служби и друге именице, типа *бисер-грana, ловор-грana, извор-вода, узор-мајка, жар-птица, дивот-издање, спомен-плоча, спомен-слово, спомен-дом, спомен-чесма, рак-рана, ремек-дело, иван-цвет, клин-чорба*.

(6) Такође је потврђена норма писања цртице у традиционалним оријентализмима типа *алај-барјак, баш-чауш, баш-кнез, чекмек-ћуприја, ћетен-алва, ћул-ружа*.

(6) С друге стране, потврђена је оправданост писања без цртице спојева непроменљивог придева и именице, типа *грао сукња, браон ципеле, фер игра, фер утакмица, фер поступак, демирли пенџер, ексик хаџија*.

(7) Такво писање као под (6) тј. одвојено, препоручује се и за оне непроменљиве детерминативе новијег типа који су, поред употребе везане за наредну именицу, обични и у одвојеној употреби, а при томе остају непроменљиве речи придевско-прилошког значења. Примери: *соло певач, соло песма* (исп. у одвојеној употреби: „Певала је соло“), *брuto тежина, брuto зарада, нето износ* (исп. одвојено: „Обрачунали су и брuto и нето“), *цикцак црта, цикцак кретање, мини мода, мини сукња, макси хаљина, експрес кафа, инстант чорба* и др.

(8) Кад су пак у питању детерминативи који су непроменљиви само у споју с наредном именицом, а у слободној употреби представљају променљиве именице, цртицу не треба испуштати у спојевима који су се лексикализовали и претворили у појмовну јединицу, или у којима је уочљив процес срастања у једну реч, нпр.: *фикс-идеја, шри-шоп, мас-медиј, далај-лама, кварц-лампа*. Може се узети да су са овима слични и називи хемијских једињења (јер чине стабилну појмовну јединицу, будући да означавају одређену врсту материје), па се и за њих може препоручити писање с цртицом: *угљен-диоксид, сумпор-триоксид, калцијум-карбонат* итд.

(9) Постоји, међутим, велики број околиналних спојева именице у служби одредбе и друге именице који не значе стварање лексичке јединице него реченичну, граматичку везу одредбе и управне именице, само што се одредба у овој служби јавља као

непроменљива реч. У Прав. 1960 и овакви случајеви (колико су унесени у Прав. речник) пишу се с цртицом, која овде указује само на непроменљивост детерминатива (у тој функцији), а не на процес срастања у једну реч. У пракси је у оваквим случајевима врло распрострањено и писање без цртице, нпр.: *џез музика, џез састав, џез концерт, рок певач, рок лига, рок програм, поп звезда, индиго копија, жиро рачун, колор фотографија, бантам категорија, колор филм*, а слично и многобројни спојеви имена фирме, марке или симболичног имена са општим називом нечега: *„Подравка“ јухе, силвер жилети, „Сава“ центар, Полонија експрес, „Плива“ лекови* итд. Међуакадемијски одбор је оценио да се овде као оријентациона, начелна норма може узети писање с цртицом, али да тежњу одвојеном писању не треба вештачки сузбијати, него га допустити ауторима, јер нема лингвистичке сметње да се детерминатив у оваквим случајевима схвати као непроменљиви придев, сличан случајевима под (6) и (7).

(10) Препоручено је такође да се не пише цртица као знак споја детерминатива и именице у случајевима кад се комбинују два или више детерминатива (у набрајању или у полусложеничком облику), нпр.: *поп и рок музика, обични и индиго папир, поп-рок листа, ауто-мото савез*. Такође не треба писати цртицу иза детерминатива ако он одређује више именица или вишечлани израз: *рок плоче и касете, фолк певачи и певачице* итд.

(11) Детерминативи радио и видео по пореклу су несамостални префиксоиди (отуда завршно о), али су се осамосталили и по употреби постали слични онима под (9). Ипак су неке пробне анкете показале да је овде склоност одвојеном писању мање изражена него у случајевима под (9), а опредељења анкетираних се концентришу на писање с цртицом (Београд и Нови Сад) или на спојено писање (Загреб), па нема разлога да се те оклоности не поштују. Међутим, кад реч радио значи установу, Међуакадемијски одбор је препоручио писање без цртице: *Радио Београд (ген. Радио Београда), Радио Нови Сад, Радио Загреб* итд.

Аналогно препоруци под (10), ни иза детерминатива радио и видео не треба писати цртицу у случајевима кад је детерминативни или управни део синтагме вишечлан: *ТВ и радио рекламе, телевизијски и видео спотови* итд.

Транскрипција страних имена

Из садржаја ПРИЛОГА ПРАВОПИСУ од највеће је хитности да се што шире и што доследније примене формулисана правила прилагођеног писања страних имена, јер је досадашња хаотична произвољност у томе већ нанела доста штете нашој просвети,

приручничкој литератури и уопште језичкој култури. Нарочито су оштећени приручници у којима се (у појединим одељцима или у целој књизи) имена ређају по азбучном реду, јер се због непостојаног облика имена често не зна где их треба тражити у азбучном поретку. Стихијне варијације прете да се укорене и да се претворе у мноштво никоме потребних нових дублета и вишеструкости.

ПРИЛОЗИ садрже правила прилагођеног писања имена из 14 језика: албански, енглески, италијански, кинески, мађарски, немачки, пољски, португалски, румунски, словачки, француски, холандски, чешки и шпански, уз неке битне препоруке и за јапански и руски језик. Лектори и аутори који се сами не снађу у примени ових правила у некој појединости — могу се писмено обраћати Институту за српскохрватски језик у Београду или Институту за језик у Новом Саду за консултативну помоћ.

Ово даје прилику да се отклони произвољни неред који у овој материји влада у јавној речи Србије, Госне и Херцеговине и Црне Горе, док у Хрватској овај проблем не долази до изражаја, због владајуће праксе изворног писања имена. Увођење правописног реда у ову материју било би важан корак ка стабилизацији наше правописне праксе и дало би подстицај даљем раду на осавремењивању нашег правописа.

И у пракси изворног писања постоје озбиљни транскрипциони проблеми за оне језике из којих се имена не могу преносити изворно (због друкчијег писма). За кинески језик проблем се решава тако што се у функцији изворног писма узима помоћни латинички систем усвојен у самој Кини (тзв. пин'јин), али нпр. за арапски и персијски језик поступак преношења имена врло је неуједначен; поред наше транскрипције (врло недоследне и неуједначене), имена се преносе и онако како их пишу у западноевропским језицима — енглеском, француском, чак и у некој мешавини једног и другог система.

Имајући то у виду, Међуакадемијски одбор је усвојио основна правила наше транскрипције арапских и персијских имена, на основу елаборације Срђана Јанковића, као и на основу објављених прилога Дарка Танасковића и других.

Арапска имена

(1) За колебања у преношењу појединих арапских гласова Међуакадемијски одбор дао је предност оваквој транскрипцији (с тим што се признају и укореењени традиционални облици и кад одступају од ових правила):

(а) Ар. „фетха“, тј. фонол. кратко [а] — финална као а: Халида, Гиза (не: „Халиде“, „Гизах“); иницијална као а: Асад, Амин, Агадир, Абу Муса; медијална као а или е, зависно од претежног изговора (који зависи од сугласничког суседства): Халил, Сабри, Фејсал; Кемал, Недим, Шекиб, Џелал и сл. Посебно је регулисано писање арапског члана (в. ниже).

(б) Ар. „дим“: Џумхурија, Џелал итд. начелно, али у Египту: Гумхурија, Гиза, Нагиб и сл.

(в) Ар. безвучни крајњи велар као х: Халид, Ахбар, (не „Калид“, „Кхалед“, „Акбар“, што долази углавном под утицајем енгл. транскрипције), али се поштује трад. изузетак Каргум.

(г) Ар. интердентали: дата је предност заменама т, д (иако преседана имају и замене с, з): Табит, Адир, Гадафи.

(д) Ар. кратко [у]: Мухамед, Хусни, Хусеин, Мубарак, Муамер (боље него „Мохамед“ итд.). Али почетно: Осман, Омер итд.

(ђ) Ар. кратко [и] Хафиз (не „Хафез“), Халид, Салих, Киркук итд.

(е) Дифтонг [ау] зависно од позиције и изговора: у завршном слогу Хусеин, Окаил, а у другим позицијама еј/ај: Сулејман, Хајдар.

(ж) Дифтонг [аw]: Хадрамаут, Тауфик, Џебел ел Лауз (трад. одступање: Фавзи). Такође: Ахбар ел јаум (новине, боље него „јом“), али се мора признати и изговор о у топонимима у којима је сасвим преовладао, нпр. Сохаг у Египту).

(2) Арапски члан, кад се у нашем тексту пише одвојено, у општој употреби треба писати у уједначеном облику ел, без варијација које изазива утицај гласова из суседних речи: Нефуд ел Дахи, Џебел ел Шифа, Баб ел Мандеб итд. Констатовано је, међутим, да у текстовима појединих аутора треба поштовати и узус прецизније транскрипције, у коме се уважава асимилација према сугласнику којим почиње наредна реч.

(3) Члан се може изостављати на почетку имена: Асад, Ријад, Гумхурија (али унутар имена остаје: *Шат ел Араб*).

(4) Уз исту ограду као под (2) у погледу поштовања узуса прецизније транскрипције у текстовима појединих аутора, као општа препорука усвојено је да се члан пише у облику ел и у слушајевима какви су Абу ел Хасан, Абу ел Рејхан, Вади ел Кура итд., иако се овде његов облик у изворном изговору мења под утицајем суседних речи (Абу-л-Хасан, Абу-р-Рејхан и сл.). Признаје се, међутим, преоблика типа Белкасем (где је Бел- = Абу + ел), као што се и за основно Ибн признаје и преоблика Бен (Бен Бела).

(5) Усвојено је да у арапским именима код нас треба заједно писати спојеве *Абд + ел* с наредном речју и *ел + дин* с претходном речју (изузимају се традиционално усвојена имена типа *Абдел Насер*). Разматрано је да ли при овоме дати предност варијаната заснованим на контекстуалном изговору: *Абдулах, Хајрулах, Фахрудин, Шемсудин, Абдулазиз, Абдурахман* — или пак варијаната које се ослањају на паузални изговор: *Абдалах, Хајралах, Фахредин, Шемседин, Абделазиз, Абдерахман*. Оцењено је да се, с обзиром на живи арапски изговор, предност може дати другој варијанти, али да су у обичај ушли и поједини ликови засновани на контекстуалном изговору, те вероватно и убудуће треба рачунати с овим двојством.

У погледу тежњи да се арапска имена код нас преносе изворно, предочено је да се у научним круговима доста употребљава научна латиничка транскрипција по систему ДМГ, која за све арапске фонеме примењује по један словни знак, по потреби допуњен дијакритицима изнад и испод слова. Нема принципијелне сметње да се она узима и у функцији изворног писања имена у нашим (латиничким) текстовима, ако се поуздано примени и ако се савладају графичке тешкоће које изазивају дијакритици. Отворено је питање (које треба решавати у оквиру праксе и неговања изворног писања туђих имена) колико ће се у тој функцији примењивати и неке друге посредничке транскрипције, али свакако треба сузбијати импровизоване и непоуздане поступке, поготово појаве као што је мешање енглеског и француског система.

Персијска имена

У персијском језику употребљава се арапско писмо, допуњено са четири сугласничка слова, па ћемо и персијске фонеме представљати ослањајући се на арапску фонолошку транскрипцију. При томе треба имати у виду да персијски изговор доста одступа од арапског, одн. од онога који би нормално сугерирала арапска фонолошка транскрипција. И знатан део колебања и неуједначености у преношењу персијских имена потиче отуда што су делом преношена према арапским узорима, а делом под утицајем персијског изговора. Препоруке Међуакадемијског одбора, донесене на основу елаборације Срђана Јанковића, иду углавном за реалним персијским изговором, с тим што треба поштовати традиционалне (већ усвојене) облике и кад одступају од ових препорука.

(1) Персијске графеме којих нема у ар. писму преносе се по изговору као *п, ч, ж, г*: *Панднама, Чубак, Бижан, Голшад*.

(2) Арапским међузубним сугласницима, које преносимо као *т, д* (в. горе под 1г), одговарају персијски фрикативи, па их и преносимо као *с, з*: *Сораја, Абазар*.

(3) Арапском емфатичном [d], које преносимо као *д*, одговара персијски фрикатив, који по изговору преносимо као *з*: *Зија*.

(4) Арапском кратком [a], које преносимо као *а* или *е*, одговара у персијском вокал чији је изговор типа *â*, а у финалној позицији типа *е*. У нашој транскрипционој пракси овај се вокал преноси као *а* и као *е*. Препоручује се да се преноси као *а*, како се не би изједначавао с вокалом *о* коме ћемо говорити под (5), осим што је у финалној позицији реалније ићи за изговором и преносити га као *е*; међутим, и у финалној позицији може се допуштати морфолошка адаптација (нарочито у женским именима), што значи замена овога вокала са *а*. Дакле: *Ахмад, Шахсавар, Шахнама* или *Шахнаме* (наслов епа, боље прво), *Рахшанде* или *Рахшанда* (ж. име), *Хамиде* или *Хамида* (исто).

(5) Арапском кратком [i], које преносимо као *и*, одговара отворенији перс. вокал, који по изговору преносимо као *е*: *Данеш, Ентезај, Шахреза*. Међутим, перс. групу [iy] преносимо по изговору као *иј*: *Зија*.

(6) Арапском кратком [u], које преносимо као *у*, одговара перс. отворенији вокал, који по изговору преносимо као *о*: *Хосеин, Хомеини*.

(7) Перс. дифтонг који одговара арапском [au] (в. горе арапска имена под 1е) преносимо у крајњем слогу као *еи*, а ван тога положаја начелно као *еј*: *Хосеин, Шејда*. Међутим, задржава се облик *Хомеини*, због створене навике и наслона на име града *Хомеин*.

(8) Арапском дифтонгу [aw], који преносимо као *ау*, у перс. одговара изговор типа *оу*, па га тако и преносимо, али на крају речи као *ов*: *Тоуфик, Хосров*.

(9) Препоручују се ликови типа *Касем, Садек, Есхак* или *трад. Исхак* (по узору на арапски изговор), иако је перс. изговор типа *Гасем, Садег* (и *Мосадег*), *Есхаг*.

Summary

Mitar Pešikan

WORK ON UPDATING OUR ORTHOGRAPHY

The author presents the most important orthographic innovations achieved in the work on the book *Prilozi Pravopisu* (ed. Matica Srpska 1989) and in the work of the board of five academies of science.